

הגובת המשורר הכנעני על סידרת המאמרים של עורך העולם הזה

כל הכבוד לאימפרסיוניזם!

ברוך הטבע בעיקר הצעירים — ובו קיום כלליים לפעולתה של מפלגת מחתרת להנהגת תנועה עברית מקיפה למהפכה לאומית ושחרור מכל שלטון זר. ההנחה הייתה: אפשרות, ואם רחוקה, של פילוג, וגיבושו של גרעין בעל כושר פעולה מידי, פחות או יותר, על פי הקיום הללו.

השנים עשר

שני־עשר הוא מספר חביב, גם מיסטי למדי: 12 מז' לוח, 12 חודשים, היו 12 שבטים, 12 שליחים, אבל — אנשי "אלף", לפי עדויות מן הימים ההם, נמנו בעשרות. אולי אין זה הבדל גדול מבחינת המספרים המוחלטים, אבל אולי יש בו שוני מהותי, ההבדל בין יחידים לבין צבור, ואם נצמצם.

שומרי הכרכים של העולם הזה יוכלו למצוא אישור ל־אמור בזה (העולם הזה 677—19.10.1950):

ק"צ 1940 — — — כעבור שנתיים פורסמה ה"חוברת הראשונה של הוועד לגיבוש הנוער העברי ועליה מודבק הדגל החדש, דגל הארגון" וכי, "כשנתכנסה ה"קבוצה (הקריאה כיום על שם כתב־עתה "אלף") בליל־שבת האחרון באולם קרן־צילי בתל־אביב נכחו, אחרי שמונה שנות עמל, 42 צעירים וצעירות."

אין אני, לצערי, יכול לערוך לנכונותם של שאר הפרטים האמורים באותה רשימה, אבל, חבורת אנשי הוועד לגיבוש,

גאת יונתן רטוש

אנשי אלף, עם שהיתה בה כדרך הטבע גם נשירה של בודדים, הספחות של חודשים, הנה עד סגירתו של אלף ב־1953, אמנם לא נתפורה מעולם. אותה חבורה עצמה של הוועד לגיבוש, בתוספת כוחות, היא שהייתה ב־1948, את אלף והי"ציאה, משך כארבע שנים והציג, עשרים ושלושה גליונות של כתב־עת זה — גם לא היה מקום להתאונן על העדר הדים בעת ההיא — גם לאחר זמן; אולי אורשה לומר — עד היום הזה.

גיל, ואופי, ונסיון

אולי אין זה, אצלי אישית, אלא ענין של גיל (אני, כהבדל ממר אורי אבנרי, לא הייתי בקיץ 1941 צעיר בן שבע־עשרה, שמונה־עשרה, עם שלש־ארבע שנות נסיון פוליטי, בעיקר במחתרת, כלומר, החל מגיל הבר־מצוה); או אולי ענין של אופי; או, בפשטות, חוסר התמחות, בתולדות התנועות המהפכניות או באמנות התעמולה הפוליטית או "חוסר שאיפות פוליטיות רציניות", כדברי מר אבנרי (העו"ל הזה 1261). אבל, מעולם לא היו לנו, לאנשי הוועד לגיבוש ואף, שום אשליות של נצחון מהיר. פנינו היו, וביודעים — גם אודה, במדה שהייתי נוטה לפעול כיום, הייתי פועל גם עתה בעיקר בגישה זו — לעבודת נמלים, שעיקרה הקמת גרעין של סגל (קדרים), שכל השאר טפל לה — אמצעי לה, כסוף לה.

מודה אני כי עמל נמלים זה אין בו לעשות רושם ולהסעיר כמו נאומים, או מאמרים אל "ההמונים הרחבים". ומי שמשי" תכר כממו אלה, ומי שאופיו עוצב לפי אלה, והתרגש רושם ב־ליימחה מכמו אלה (אשר, במדת הידוע לי, מכל מקום, באו גם הם, בכל מקום, אחרי תקופת הכנה או הכשרה קודמת, כנ"ל), אולי יתקשה לפעול לפי זה ואף להשיג זאת בליבו ובמוחו אבל, לפי מיטב עניות דעתי, דלות השגתי וקוצר מבינותי, אין, ולא היתה, שום דרך רצינית אחרת. השאר בא, יוכל לבוא, רק אחרי זאת.

ושבו, לפי עניות דעתי, ביסודו של דבר עדיין לא נשתנה אצלנו הרבה, עיקר המלחמה עודו לפנינו. ועם שאני שמח, למשל, שאדם כמו נתן ילין־מור; מפקד לחיי בשעתו ועורך אתגר כיום, מטיף סוף־סוף בשם אומה עברית, בנבדל מן היהדות העולמית, סבור אני כי חרף ההתקדמות העצומה לכאורה של הזמנים, עומדים אנו בערך באותו מקום. כיצד סיכם בשעתו אחד ממיסדי הפעולה השמית (מר בנימין עמרי) את דעתו על "הכנענים": "כל דבריהם טובים ונכוחים, ורק שתיים נעלמו מהם, העם היהודי והעם הערבי."

אני לא הייתי גורס "נעלמו" דהקא; הייתי אומר שהגדרנו את השתיים אחרת מן המקובל. אבל, אודה, אני יכול שלא לראות את הפעולה השמית, דרך, כמו שאר חוגים, ובסואנים שקדמו לה ושבו אחריה, אלא כנסיון, כמעט מודע, לעשות שימוש בכוח־הנפץ שברעיון העברי, שבגישה העברית, שבסיסמה העברית — לקבל את מה שהטפנו לו משך שנים באירת חלקי, בעברית פשוטה; נסיונות לפשר — כמעט הייתי אומר להתפשרן — בין גישה עקבית ושלמה לבין ה"מציאות": מציאות של שניים המשפטים קדומים (ואם אמנם מושרי" שים למדי), אם ציונים ואם פן־ערביים או קוסמופוליטיים" למחצה, ואם של גופים שונים, קיימים או מאויים, העומדים על אלה, על המשפטים הקדומים האמורים.

אני מניח שרובם הגדול של קוראי העולם הזה, כקוראי כל עתון יומי ושבוועון, שוכחים מה שקראו, אם מיום ליום ואם משבוע לשבוע. אי לכן מבקש הייתי להסב את תשומת הלב עוד לפחות פעם אחת אל סדרת הרשימות המאלפות והמלככות, שנתפרסמה בגליונות חודש נובמבר של שבועון זה בסדרה "והכנעני אז בארץ", מאת העורך הנכבד, העתונאי הרוזני והממולח, מר אורי אבנרי.

אם ימצאו ציוני־עובדות בודדים אלו שלי, שנטלתי מכל שהעלה העט, לא תואמים במאה אחוזים למה שנאמר באותה סדרה, הריני להצהיר בואת מראש שאין אני חושב זאת לגנותו: סוף־סוף, עד כמה שאני תופס, עיקר חיננו של מר אבנרי כעתונאי הוא בקלות העט והמחשבה שלו, בכושר ה"הכללות הרחשות, בנכונות המתמדת־כמעט לשנות דעה ו"עמדה לפי הנסיבות, בחוסר הדוגמטיות שלו — חן אישי של אימפרסיוניזם, עם אמנות־אומן בעצמו ובהתרשמויותיו וחוש עצום לדרמטיזציה, דברים שאיני מתחנן כל עיקר לפגוע בהם, ומקווה אני לבטוח כי לא אמצא פוגע בהם.

מכתב גרוש השמצות אישיות

תב מר אבנרי (העולם הזה 1260) כי, עקב פירסום מאמרו "בין עבריות ליהדות" (בחוברה, אוקטובר 1941), נתקבל באותה מערכת מכתב מעמי:

"היה זה — כותב מר אבנרי — מכתב ארסי ביותר, גדוש השמצות אישיות נגדי, הוא הסיל דופי באופיי, במוצאי, בי יושר כוונתי, ובשפיות דעתי... עדיין לא הייתי רגיל ל"תופעה אליה התרגלתי מאז כאל תופעת־טבע: שאנשים שאינם מכירים אותי, שלא ראוי מעולם, מתקיפים אותי בשנאה תהומית."

במקרה שמור בידי אותו מכתב, רובו בהעתק מכונת־כתיבה וטרפו בטיטה בכתיב, והריני מביא בזה את הסיום כלשון הטיוטה:

"המאמר, בין עבריות ליהדות" עשוי להעיד על כותבו שהונהג הוא החדות עם הדברים. והנה, הדברים הללו אינם מליצה ולא בגדו המופשט; דברים אלה ממשיים הם ומחייבים. מי שהונהג דברים אלה חייב להיות שלם אתם. יהודי זכאי לשאת כל שם. עברי חייב לשאת שם עברי, ורצוני לבטוח במחבר שלא יראה בהערתי זו על הנתת פניה, בכבוד רב. סיום זה הוא הקטע היחיד שבו נזכר בעל "בין עבריות ליהדות" אישית, באותה תגובה שלי. כשאני לעצמי מתקשה הייתי למצוא בו הרבה ארסיות, השמצות אישיות ושאר דב"רים המודגשים למעלה מרשימתו של אבנרי; אבל ודאי אתי תלין משוגתי, כנוגע בדבר. שאר המכתב, מכל מקום, אין בו שום תג אישי. הוא חולק על קביעות שונות שנקבעו במאמרו הנ"ל של מר אבנרי, כמו למשל בדברים על "גזע" וה"התמרדר" תו של הדם העברי" (שמצאו בכיכול את בטייזם בהתעוררותן של תנועות יהודיות שונות), ועוד. המכתב כולו משתרע על כמעט שמונה עמודי מכונת־כתיבה, קרוב ל־4000 מלה. התי כבדתי להראותו לראש מערכת העולם הזה, ולא הייתי מת"נגד להביאו לפני קוראי העתון בשלמותו.

הופעת הרגל

תב מר אבנרי כי דגל התכלת והארגמן של הוועד לגיבוש הנוער העברי הופיע לראשונה על גבי החוברת מס'א הפתיחה 1944 (העולם הזה 1262) וכי, "פגנו זה של רטוש היה חר־פעמי". "אחרי החוברת ירדה הקבוצה מעל הפרק, חריבה התפורה, ועברו ארבע שנים לפני שרטוש הצי"ליח לגבש קבוצה חדשה, שהיתה שוב בת כתיסת חברים", "הוציאה את כתב־העת אלף, הקימה אגודה בשם מרכז העב"רים הצעירים והתפרקה כעבור זמן מה" (העולם הזה 1264). כל הכבוד להתרשמויותיו של מר אבנרי. אבל החוברת ה"זוכרת לא היה החוברת הרגל לראשונה. הוועד לגיבוש הנוער העברי, ולא היי הופיע הרגל לראשונה. החוברת הראשונה הופיעה שנה ומשהו קודם לכן ובה:

(א) פתיחה של חמישה עמודים בשם כתב אל הנוער ה"עברי, והוא פניה אל הנוער בן המולדת להעמידו על עומק המשותף לו, בלא הבדל ארגון, ועל עומק המבדיל בינו לבין הצינויות בת הפורה על כל פלגותיה.

(ב) אגרת (בת 27 עמודי) אל לחיי, שעמדה או בראשית הסדרה, לאחר שהארגון הצבאי הלאומי בישראל, מיסודו של אברהם שטרן, נופץ כליל. אגרת זו, עם שאינה מביעה כמובן שום התנגדות למלחמה בכריזים בכל האמצעים, ש"ר"ללת לחלוטים את הקמתו של ארגון־כוח־זרוע עצמאי. גם בשל הסכנות ה"קומוניסטיות" הצפונות לו לעצם המלחמה ה"ג"ל, גם באשר, במידה שישא פרי מדיני, יפול אותו פרי ביימים אחרות, שאינן נאמנות להנהיג את העם. לדעתי, ראוי היה להקים או מפלגה מדינית חשאית, עם מחלקות רשות, הכפופות לה, שאחת מןן צריכה היתה להיות ארגון של כוח זרוע; ולא ארגון־של־כוח־זרוע עם מחלקה לתעמולה.

אולי כאן המקום להוסיף: "התוכנית" משנת 1939, שהואיל מר אבנרי להזכירה, הופץ בשעתו ביותר מ־50 טופס בקרב האקטיביסטים שבחוגי המפלגה הרבייוניסטית והאצ"ל —

כל ההערכה רחשיה־לב למקום שהואיל מר אבנרי לקבוע לי ב"שושלת היוחסין הכנענית", בצד משוגות נעוריו, אבל אני כשאני לעצמי לא הייתי רואה את ההבדל בין אנשי אלף לפעולה השמית כהגדרת מר אבנרי. אם כבר, אולי נכון היה להגדירו כהבדל מהותי (להבדיל) שבין חבורתם של מארכס ואנגלס לסלון־קומוניסטים, סתגלנים, וזמננים, קצרי־רוח דרשי תפוגות קלים ו"הדרך הקצרה", ושחרי־מחיאיות־כפיס ובעל־יכחונות־טובות למיניהם.

אולי אף אפשר היה למצוא להופעתם של חוגים רודפי פשרה אלה גם הסבר סוציולוגי, אבל נניח זאת להזדמנות אחרת.

הערה אישית

באמצע שנות השלושים, כשהייתי תחילה חבר מע"רכת הירדן, ולאחר זמן עורכו של עתון זה, שעל דמיו נתפרסמו המאמרים האנטי־בריטיים ביותר מכל שנכתבו בקרב הישוב, אם לא היחידים, ובקהל קוראיו נתרכו האחוז הגדול ביותר של שונאי השלטון הזר — בעת ההיא ודאי היה מר אבנרי בכל זאת צעיר מכדי לדעת את המתרחש, ואין צריך לומר שוודאי לא הגיע שמי לאוזניו אבל (עם שלא הייתי רואה בכמו זאת פסול), הנה לא גדלתי ולא עוצבתי בתנועה ה"רבייוניסטית, ולא בשום שלוחה משלוחותיה. באתי אתם במגע רק בגיל של למעלה מעשרים, והגעתי לכלל שיתוף־פעולה עמיהם רק מתוך הכרה בעובדה, שזהו הצבור שבקרב הנוער שלו נמנה האחוז הגדול ביותר של שונאי השלטון הזר. אכן, אף כשנתמניתי עורך הירדן, שבין חברים המפלגה הנ"ל ולפי דרישתי הופקד עלי קומיסר מטעם המפלגה (ד"ר בנימין אליאב. איש הקשר שלי עם הארגון הצבאי הלאומי היה אברהם שטרן), ואת סדרת מאמרי "ענינו נשואות אל השלטון" — שבגללם הדיחו אותי בסוף 1937 מן המערכת — אולי לא יכולתי לפרסם בעצם באותה מידת חרות, הרחבה ואריכות, לולא הושב הקומיסר האורתודוכסי שלי בכלא עכו. (למאמר הראשון באותה סדרה — שהתפרסם לפני שגלחק לסוהר — צורפה באמת הערה בלשון, על אחריות הכותב "על סמך חופש הכוח" או משהו מעין כך).

אגב, סבור הייתי לתומי כי בעצם התפיסה של ארץ־הפרת (העולם הזה 1259) בניגוד לתפיסה של ארץ הקודש (מערב ולתפיסה המסורתית (ארץ ישראל משני עברי הירדן) ולתפיסה ההיסטוריסטית או המשחית (מנחל מצרים עד גהר פרת) — עצם התפיסה הזאת עשויה להעמיד כל מוח חושט חסר־פניות על הבדלים מהותיים וברורים מאד ביסוד ובי"גישה, ואם כי איני בטוח אם אמנם יש לכך נגיעה ישירה לכאן, אולי יש מקום להעיר כי, אני מצטער באמת, אבל — פשוט בתוקף תאריך הלידה בלבד, נודמן לי בדרך הטבע והמקרה לשמוע משהו על האוסופר ועמיתיו, בעלי תורת הגיאופוליטיקה, כמה שנים לפני צעירים ממני לימים. בכבוד רב,

יונתן רטוש

נ.ב., אגב, אודה לכם באמת אם תראו לשבץ בתוך רשימתי זו תמונה של עורך העולם הזה, מר אורי אבנרי. סוף־סוף, הרוח הספורטיבית מחיבת לחלוק כבוד למנצח, ואני נו"צחתי 5:1 (מאמרים) או אולי, ביתר דיוק: 10:1 (עמודי העולם הזה).

תשובת אורי אבנרי:

חבל שמר רטוש נתפס בתשובתו לעניינים של מה בכך, תחת לדון בביקורת העקרונית שמתחתי על דרכו הרעיונית, סיבות כשלונה והסכנות שהיו צפונות בה. אשר להשגות מר רטוש על פרטים — הנראים בעיני משגינים בהחלט — הרי אפשר להתחכם על כל אחד מהם, אילו היה הדבר חשוב די צורכו. המיושג "השמצה" הוא יחסי מאד — ועובדה היא כי מכתבו הגדון עשה, בשעתו על כל חברי מערכת החברה רושם של השמצה אישית חריפה. אם בשיא פעולתו של מר רטוש נכחו 42 צעירים וצעירות באסיפה כלשהי שלו — אין זה סותר כלל את קביעתי שמעולם לא מנה חוגי יותר מתיסר חברים פעילים.

אשר להופעת־הכוכבה הציבורית של דגל הרגינים — נאמר בעמודים 9 ו־11 של מס'א הפתיחה, בקיץ 1944: "עיקר העיקרים אשר בהיפעה זו שלנו... זהו הש"ר של החוברת — חותם השם, וחותם הדגל... ומבחינת התעמולה, אין ספק כי ההישג הגדול והקיים אשר ביציאתנו זו הראשונה לאחור העולם, אולי עיקרו הוא בדגל הזה."